

המילה האחרונה

הרב יובל שרלו על קיימות ביהדות

ראש ישיבת ההסדר בפתח תקווה,
חבר בהנהלת רבני צ'הר וחבר בוועד
המנהל של הארגון "טבע עברי" העוסק
באחריות סביבתית מזווית יהודית

המפגש בין העולם הדתי לבין שאלת הקיימות עשוי להוביל לשני כיוונים שונים ומנוגדים. אפשרות אחת היא ששאלת הקיימות תידחה ממקומה בשל התודעה הדתית כי ישנן שאלות חשובות הרבה יותר מאשר הקיימות. טבעה של דת שהיא פונה לשמיים, שהיא מתבוננת על החיים בעולם הזה כאל תחנה בדרך ולא כאל דבר מה שיש לו קיום בפני עצמו. היא בוחנת את העולם מנקודת מבט מוסרית ואתית, ותובעת מן האדם לעשות את הטוב והישר בעיני הא-לוהים, ושאלת הקיימות נתפסת (בטעות, כפי שיתברר להלן) כדבר מה שאינו קשור לכך. היא מכוונת את האדם לחיות חיי קדושה וטהרה שיש בהם ממדים של פרישות, ועל כן יחסה לעולם הזה בכלל מסויג. היא תולה חלק מאירועי הטבע המתחוללים בעולם כאירועים היונקים מקיום מצוות או מעשיית עֲבֵרוֹת, ולא מפגעי טבע ומתהליכים אקולוגיים. היא מתרכזת במצוות מוגדרות ובעֲבָרוֹת מנוסחות בצורה מובהקת, ולא בתפיסות עולם כלליות. היא מזהה שדווקא אלה שהתרחקו ממנה עוסקים בשאלות מסוימות, ועל כן היא נזהרת שלא ליפול בתדמית זו, וכדומה. כל אלה הביאו להתנכרות מסוימת מצדם של נאמני התורה והמצוות לשאלות הסביבה.

אפשרות שנייה, כמובן, מתחוללת בימינו, והיא חושפת את העובדה כי המפגש שבין הדת לשאלת הקיימות מעצים את שתיהן. הקיימות אינה מנוגדת לשאלות הדתיות, אלא להפך: דווקא האמונה כי ריבונו של עולם הוא בורא העולם, היא המעצימה את המחויבות לשמירת קיומו של עולם יקר ומיוחד זה. דווקא האמונה הכתובה בספר בראשית כי הקב"ה ברא את האדם בצלמו, וכל אחד מאתנו הוא בעל "צלם א-לוהים" היא המחייבת אותנו ליטול אחריות על העולם. דווקא האמונה כי הוטל על האדם הייעוד הגדול של "ורדו בדגת הים ובעוף השמיים ובכל חיה הרומשת על הארץ", וההכרה כי ייעוד זה אין פירושו של שלטון עריץ על כל בעלי החיים, אלא כיוונונו של העולם לקראת יעדו

העליון, מחזקת את הרצון לשמור על העולם הזה בתבניתו. למעלה מכך, אין הקיימות מנוגדת לשאלות האתיקה והמוסר. להפך - חלק בלתי נפרד מהעולם המוסרי הוא לא לצרוך יותר מאשר צריך, ולא להיות "נבל ברשות התורה", והתורה דווקא מטפחת רעיון זה, וקוראת לאדם לחיות במסגרת העולם ולא על-ידי ניצולו. אחד היסודות המוסריים הוא לא לראות רק את עצמך במוקד, אלא להתחשב גם בדורות הבאים, ולשמור על העולם למענם. הדבר בא לידי ביטוי למשל בהערצת נוטע עץ החרוב בסיפור המפורסם על חוני המעגל, והקיימות מונעת גם מהיסוד הזה. החזרה במידה מסוימת אל הטבע הראשוני היא חלק מהחוויה הדתית, המואסת במלאכותיות, ומתנהגת בענווה כלפי הבריאה ולא כמי שנועד לזלול ממנה בכל פה.

לא זו בלבד, אלא שמצוות מסוימות עשויות להיות מובנות בצורה מעמיקה יותר דווקא על-ידי רעיון הקיימות והמחויבות לו: מצוות המנוחה בשבת ואי עשיית כל מלאכה, המפסיקה ליום אחד את הפעילות בעולם, ומשיבה אותו למקורו הראשוני כחלק מהאמונה בקב"ה כבורא עולם; מצוות שנת השמיטה, שניתן לשער כי בין מטרותיה מצויה גם התאוששות הטבע כדי למנוע ניצול אין סופי שלו, מעבר להיבטים הדתיים של מצווה מיוחדת זו; האיסור להשחית, ולכרות עצים בשעת מצור; מצוות שילוח הקן, שבין הניסיונות למצוא את פְּשרה הציע הרמב"ן כי היא חלק מחובת האדם לבטא את אחריותו לשמירת גיוון המינים בעולם, והוא מבטא זאת בכך שאינו לוקח אם ובנים כאחד, ואין הוא שוחט שור ובנו כאחד, ועוד ועוד.

ההעצמה ההדדית של התורה מחד גיסא ושל המאמץ להגביר את תודעת הקיימות ואת מימושה מאידך גיסא מלמדים אפוא על אופק רחב היקף הניצב בפנינו. אופק זה עשוי גם לתרום לעולם הקיימות שאלות חדשות שלא נידונו בו קודם לכן. לא זו בלבד, אלא שדווקא בשל עושרו הגדול של העולם התורני הוא יגיש במקום אחד את ההיבטים הסביבתיים, הקדושתיים, המוסריים, האמוניים, המצוותיים וכדומה, והדברים יחזקו האחד את השני, וגם ימתנו האחד את השני. גם העולם הדתי יצא נשכר מכך, שכן תיפתח בפניו יריעה רחבה של הבאת בשורה רלוונטית לעולם, והתמודדות עם השאלות המשמעותיות ביותר העומדות לפתחנו. בשנים האחרונות אנו מתחילים לראות את ניצניו של המפגש המיוחד הזה. יותר ויותר קבוצות דתיות חושפות את האתגר הגדול הניצב בפנינו. קישור בין פרשות השבוע לבין שאלות אקולוגיות נעשה חזון נפוץ. התייחסות להיבטים סביבתיים בפסיקת ההלכה, כמו שאלת הגניזה של דפי פרשת שבוע ביחס למחזור. דברים טובים ונכונים מתרחשים, ואנו צריכים לחזק את המגמה הרואה במפגש שבין חיי הדת לשאלות הקיימות העצמה ולא הסטת תשומת לב, חיזוק החיים הדתיים ולא החלשתם.

